

tidsskrift.dk

Smaa Bidrag til Belysning af Ejendomsforholdene i Landbruget i Slutningen af det 16. Aarli.

Historisk Tidsskrift, Bind 8. række, 4 (1912)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_8rk_0004-PDF/hto_8rk_0004_97841.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=97841>

pdf genereret den : 28/5-2008

Smaa Bidrag til Belysning af Ejendomsforholdene i Landbruget i Slutningen af det 16. Aarh.

Af

Chr. Thorsen.

I sin Afhandling om Danmarks Landboforhold i det 17. Aarh.¹⁾ omtaler Professor J. A. Fridericia, at der d. 11. Aug. 1569 udgik Kongebreve til Herredsprovsterne over hele Riget om at affatte Registre i Lighed med det, som Stiftsskriveren Mikkell Pedersen paa Foranledning af Stiftsbefalingsmanden over Sjællands Stift, Bjørn Andersen, allerede i Aaret 1567 havde affattet over alle Kirkernes Ejendomme, Landgilde og andre Indtægter samt over Tiendeydernes (Decimanternes) Antal i hvert af Sjællands Stifts Sogne.

De af Herredsprovsterne forlangte Registre skulde indsendes til Stifternes Superintendenter, for at disse paa Grundlag af Registrene kunde lade udarbejde Jordebøger, de saakaldte Landebøger, for deres respektive Stifter. Formentlig er der da virkelig i sin Tid bleven udarbejdet Landebøger for alle Stifterne, men Prof. Fridericia kender og benytter kun de to Landebøger for Sjællands og Skaanes Stifter, og en fornyet Eftersøgning har ikke bragt flere for Dagen. Efterlysningen af Landebøger har dog givet et lille Resultat. I Landsarkivet i Viborg opbevares der nemlig et lille haandskrevet Kvartbind, der stammer

¹⁾ Hist. Tidsskr. 6 R. II, 523 f.

fra Ribe Bispearkiv, og som paa Omslaget betegner sig som „Stigts Register“, og for Ribe Stifts nørrejydske Herreder indeholder Opgørelser sognevis over Stiftets Jordbrug og over deres Fordeling mellem Krone, Adel og Gejstlighed samt angiver Decimantantallet for hvert Sogn. Dette lille Bind mentes at kunne svare til de af Fridericia omtalte Landebøger, men en nærmere Undersøgelse viser imidlertid, at man snarere her har at gøre med en Ekstrakt af Præsteindberetningerne fra 1599, der ogsaa omtales af Fridericia, og af hvilke for Vendelbo Stifts Vedkommende et Uddrag besørget af Overlærer Milling, Aalborg, har været offentliggjort af C. Molbech¹⁾.

Registeret gør Indtryk af at være en Kladde og er udateret; det lader sig dog saa nogenlunde bestemt tidsfæste. Registeret giver nemlig ogsaa for nogle af Ribe Stifts sønderjydske Herreder en Del — forøvrigt meget ufuldstændige — Oplysninger, som der ikke her vil blive taget noget Hensyn til uden netop for saa vidt, som de kan tjene til at tidsfæste Registerets Affattelse eller rettere Grundlaget for Registeret. Det hedder nemlig ved Løv eller Lø Herred, der bl. a. omfatter de fire Sogne: Døstrup, Medolden, Randerup og Visby: „Disse forskrevne 4 Sogne har Peder Rantzow bekommen af kgl. Majestæt formedelst Kjøb og Mageskifte“. Da det nu af „Kronens Skjøder“ fremgaar, at Peder Rantzau ved Skøde af 17. Okt. 1579 har faaet overdraget en Mængde Gods i de fire nævnte Sogne, er det givet, at Registeret henviser til Forholdene efter 1579, og det kan følgelig ikke være Kladden til en Landebog udarbejdet efter Indberetninger fra 1569. Et andet Sted i Registeret nævnes Peder

¹⁾ Nyt hist. Tidsskr. III, 548.

Rantzau til Trøjborg som Ejer af nogle Ottinger paa Romø. Da Peder Rantzau i 1599 solgte Trøjborg, som han først havde haft i Forlening, men senere havde købt, kan Registerets Grundlag senest være indsamlet i 1599. Det er sandsynligvis netop samlet i dette Aar, da det i flere Retninger minder om de bevarede originale Præstebindberetninger fra dette Aar (for Vendelbo Stift), saaledes ved Angivelsen af Gaarde og Boel efter samme Princip og ved Opgivelsen af Sogdenes Decimantantal.

Registeret indeholder, som allerede nævnt, en sognevis foretagen Opgørelse af Jordbrugenes Fordeling mellem Krone, Adel og Gejstlighed. Hvad Adelsens Ejendomsforhold angaar, er det kun ganske undtagelsesvis angivet, hvilken bestemt adelig Ejer eller hvilken Hovedgaard de enkelte Jordbrug hører under; det hedder i Registeret overalt blot: „Adelsens Helgaarde ere 6“, „Adelsens Halvgaarde ere 10“ o. s. v. Til Belysning af Spørgsmaalet om Ugedagsbøndernes Antal giver Registeret følgende intet Bidrag. Med Hensyn til Krongodset er det som Regel angivet, hvilket Len det hører under, og i saa Henseende er det navnlig Riberhus, Koldinghus, Lundenæs og Lønborggaard, der nævnes. De jordegne Bønder er overalt opførte under Kronen; det hedder nemlig stadig i Registeret: „Kronens med jordegne Bønder Helgaarde ere 8“ o. s. v. Gejstlighedens Gods hører efter Registeret for største Delen til Kapitlet i Ribe samt til Hospitalerne i Ribe og Varde; en mindre Del hører til Sognekirkerne, og som Regel er der i hvert Hovedsogn en Præstegaard og undertiden i Annekssognene endnu en Præstegaard. Registeret foretager en Fordeling af Jordbrugene i Hel- og Halvgaarde — derimod nævnes Kvartgaarde aldrig — samt i Boel og angiver endelig, hvor mange Decimanter

der findes i hvert Sogn. Hvad angaar Fordelingen mellem Halv-, Helgaarde og Boel, faar man ved en nøjagtig Gennemgang af Registeret det Indtryk, at der af de forskellige Indberettere er gaaet frem efter forskellige Principer. I nogle Herreder — saaledes f. Eks. i Nørvang Herred i Jelling Syssel — er Fordelingen saa omhyggelig foretaget og synes saa rimelig, at man tør gaa ud fra, at den her er ret paalidelig; i andre Herreder er der derimod ofte foretaget Overstregninger af det oprindelig angivne Antal Halvgaarde, medens Helgaardenes Antal ses at være forøget med Halvdelen af Halvgaardenes; i saadanne Tilfælde lader den oprindelige Fordeling sig dog som Regel rekonstruere; men i enkelte Herreder er Forholdet det, at der angives, at Adelen ejer f. Eks. $12\frac{1}{2}$ Gaard, hvor det altsaa er givet, at der har været Halvgaarde, der er gaaet op i Helgaardene med deres halve Antal, uden at det er muligt nøjagtigt at afgøre, hvor stort dette har været. Fordelingen efter Ejendommenes Størrelse skal der forøvrigt paa Grund af den nævnte Upaalidelighed ikke gaaes nærmere ind paa. De fremhævede Fejl ved Registeret faar jo imidlertid ogsaa deres Indflydelse paa Bestemmelsen af det samlede Antal Jordbrug, som derfor ikke for alle Herrederne kan angives med tilstrækkelig Nøjagtighed. Ved at udskyde nogle af de mest upaalidelige — f. Eks. Hind Herred og Skodborg Herred — og ved saa omhyggeligt som muligt at foretage den foran antydede Rekonstruktion kan man dog for en Del af Ribe Stifts nørrejydske Herreder faa saa nøjagtige Tal frem, at man tør foretage en Sammenligning med de af Fridericia for Aaret 1651 fundne tilsvarende Tal (en saadan Sammenligning er foretaget i den efterfølgende Tabel), saa meget mere som Grundlaget

Antal Jordbrug.

Jordbruges Beliggenhed	Efter Stigts Register ca. 1600						Efter Fridericia ca. 1650						Tilvækst 1600-1650						
	Kronens		Adelens		Gejstlig- hedens		Til sammen		Decimanter		Kronens		Adelens		Gejstlig- hedens		Til sammen		
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	
Gjørding Herred	94	40.5	102	44.0	36	15.5	232	35.3	353		136	40.1	155	45.7	48	14.2	339	107	46.1
Skads	167	34.6	237	49.2	78	16.2	482	69.4	694		334	53.0	209	33.2	87	13.8	630	148	30.7
Malt	11	5.2	188	88.3	14	6.5	213	33.7	337		27	8.8	261	84.7	20	6.5	308	95	44.6
Vester	259	51.2	209	41.3	38	7.5	506	71.1	711		265	48.2	229	41.6	56	10.2	550	44	8.7
Nørre	135	36.6	169	45.8	65	17.6	369	50.4	504		194	48.9	157	39.5	46	11.6	397	28	7.6
Øster	29	14.2	120	58.8	55	27.0	204	31.5	315		27	10.7	159	63.3	65	26.0	251	47	23.0
Bølling	171	40.0	244	57.0	13	3.0	428	61.0	610		230	48.4	217	45.7	28	5.9	475	47	10.9
Hjerm	74	16.0	356	77.0	32	7.0	462	67.4	674		107	20.7	395	76.6	14	2.7	516	54	11.6
Hammerum	94	20.3	352	76.0	17	3.7	463	67.6	676		160	33.3	315	65.5	6	1.2	481	18	3.9
Andst	251	93.7	6	2.2	11	4.1	268	36.9	369		357	93.9	6	1.6	17	4.5	380	112	41.8
Brusk	195	96.1	0	0.0	8	3.9	203	22.1	221		279	95.2	0	0.0	14	4.8	293	90	44.3
Elbo	217	99.1	0	0.0	2	0.9	219	25.0	250		268	99.3	0	0.0	2	0.7	270	51	23.3
Holmans	181	94.8	0	0.0	10	5.2	191	20.3	203		238	99.2	0	0.0	2	0.8	240	49	25.6
Slavs	20	17.9	50	44.6	42	37.5	112	16.7	167		29	21.5	58	43.0	48	35.5	135	23	20.5
Nørvang	17	2.9	560	95.2	11	1.9	588	74.5	745		40	6.5	552	89.6	24	3.9	616	28	4.8
Tørrild	36	11.9	252	83.2	15	4.9	203	38.5	385		38	12.0	269	85.1	9	2.9	316	13	4.3
Ialt:	1951	37.2	2845	54.3	447	8.5	5243	72.1	7214		2729	44.0	2982	48.2	486	7.8	6197	954	18.2

for disse Tal vistnok har været behæftet med lignende Fejl som det her behandlede Register. Den forholdsvis Fordeling mellem Krone, Adel og Gejstlighed tør man nok gaa ud fra er nogenlunde paalidelig, idet de Fejl, der har gjort sig gældende ved Bestemmelsen af Antallet af Adels Jordbrug, ogsaa vil have gjort sig gældende ved Bestemmelsen af de to andre Klassers Jordbrug. Registerets mest paalidelige Opgivelser er dog antagelig dem, der vedrører Decimantantallet. Bestemmelsen af Decimanterne beror jo alene paa en simpel Optælling og maa derfor siges at være lettere at foretage end Bestemmelsen af Jordbrugenes Antal, hvor, som berørt, Forskellen mellem Halv- og Helgaarde kan give Anledning til Fejl, og da, desuden Registeret, som foran søgt paavist, maa opfattes som udarbejdet paa Grundlag af Præsteindberetninger fra 1599 — der ikke er bevaret in originali — kan man nok gaa ud fra, at Paalideligheden er stor: Præsterne maa have haft specielle Betingelser for at bestemme Decimantantallet.

Som det af den foranstaaende Tabel fremgaar, skulde Jordbrugenes Antal i disse Herreder i første Halvdel af det 17. Aarh. være steget med ca. 18 pCt. — altsaa en endnu større Stigning end den, Fridericia for det samme Tidsrum har fundet for Herrederne Nord for Limfjorden¹⁾. Stigningen maa sikkert forklares som Resultatet dels af ny Jords Opdyrkning og dels af den allerede dyrkede Udstykning. Stigning har der, som man vil se, uden Undtagelse været i alle Herrederne, men den har langt fra været lige stor overalt. Mindst — 3.9 pCt. — har den været i Hammerum Herred og størst — 46.1 pCt. — i

¹⁾ Anf. St. S. 527.

Gjording Herred. Kronens Jordbrug er i det betragtede Tidsrum steget fra at udgøre 37.2 pCt. af det samlede Antal Jordbrug til at udgøre 44 pCt., medens Adelen's Jordbrug er sunket fra 54.8 til 48.2 pCt. og Gejstlighedens fra 8.5 til 7.8 pCt. Næsten i alle Herrederne har Kronens Jordbrug været i Stigning; i saa Henseende danner kun Gjording, Vester-(Horne) og Øster-(Horne) Herreder en Undtagelse, men den her stedfundne Nedgang har dog kun været ubetydelig. I Andst, Brusk, Elbo og Holmans Herreder er Kronen i høj Grad dominerende, idet den her ejer over de $\frac{9}{10}$ af samtlige Jordbrug; i de tre sidste af disse Herreder har Adelen overhovedet ingen Bønderjordbrug. Dette Forhold kan sikkert, som allerede Fridericia har nævnt¹⁾, føres tilbage til Christian III's og Frederik II's Køb og Mageskifter, og Forholdet har kun i meget ringe Grad forandret sig i det her omhandlede halve Aarhundrede og kun saaledes, at Adelen her er vedbleven at være besiddelsesløs, medens Kronen yderligere har udvidet sine Besiddelser lidt paa Gejstlighedens Bekostning. Svagest repræsenteret er Kronen i Malt, Nørvang og Tørrild Herreder, hvor Adelen ejer over $\frac{4}{5}$ af det samlede Antal Jordbrug. — Hovedparten af den Fremgang, Kronen har haft, skyldes en tilsvarende Tilbagegang for Adelen, men ogsaa Gejstlighedens Andel i det samlede Antal Jordbrug er som allerede nævnt blevet noget mindre i Løbet af den første Halvdel af det 17. Aarh. I de i Tabellen optagne Herreder findes ialt 7214 Decimanter, der er bosiddende paa de 5243 Jordbrug, der er det samlede Antal for alle Herrederne; det vil med andre Ord sige,

¹⁾ Anf. St. S. 512.

at der, naar man forudsætter, at to Brugere af én Ejendom er Maksimum — hvilket ikke vil være meget forkert, da tre eller flere Brugere af samme Ejendom efter Erfaringerne fra Vendelbo Stift, som det senere skal paa-vises, vil være sjælden — findes 1971 Jordbrug eller 37.6 pCt. af det samlede Antal med to Brugere af hvert. Ser man nærmere paa de enkelte Herreder, falder det straks i Øjnene, at Forholdet med flere Brugere af én Ejendom er sjældent i de Herreder — f. Eks. Brusk, Elbo og Holmans Herreder —, hvor Kronen har det største Antal Jordbrug. Hvor Adelen ejer Flertallet af Jordbrug, er Forholdet med flere Brugere af samme Ejendom mest udpræget i Gjørding, Malt og Øster-(Horne) Herreder, hvor over Halvdelen af samtlige Jordbrug har to Decimanter; mindst fremtrædende er Forholdet i Nørvang og Tørrild Herreder, hvor kun godt en Fjerdedel af Ejendommene har mere end én Bruger. Nøjagtig Angivelse af hvor mange Jordbrug der har én, hvor mange to og hvor mange tre eller flere Decimanter, har „Stigts Register“ som sagt ikke, lige saa lidt som det kan ses, om Forholdet i saa Henseende er forskelligt for Gaarde og Boel eller i al Almindelighed for Kronens og Adelsens Ejendomme. Til Besvarelsen af disse forskellige Spørgsmaal leverer de tidligere omtalte Præsteindberetninger for Vendelbo Stift fra 1599 et lille Bidrag for en Del vendsysselske Sognes Vedkommende. Før jeg gaar nærmere ind derpaa, vil et Par Ord om Indberetningerne være paa deres Plads.

Indberetningerne har i Literaturen tidligere kun været benyttet af G. Molbech i Overlærer Millings Uddrag (se foran), og dette Uddrag er dels ufuldstændigt, idet hele Nørreherred Mors ganske mangler, og dels ikke paalideligt,

idet Indberetningerne fra 1599 undertiden synes at være forvekslede med nogle ældre Indberetninger fra 1568, der tidligere er behandlede af D. H. Wulff¹⁾. De originale Indberetninger fra 1599 opbevares nu i Landsarkivet i Viborg sammen med en senere affattet Ekstrakt af disse Indberetninger. Ekstrakten betegner sig paa Omslaget som „Ekstrakt af Aalborg Stifts Jordebog“ og som nedskrevet af Biskop Dr. Foss (Biskop i Aalborg fra Aar 1672), og den findes ved en Sammenligning med de originale Indberetninger at være i god Overensstemmelse med disse, hvorimod hverken Ekstrakt eller Indberetninger er i Overensstemmelse med de af Milling meddelte Tal. I Modsætning til hvad Tilfældet var ved „Stigts Register“, er Gejstlighedens Gods i de vendsysselske Indberetninger øjensynlig som Regel henført under Krongodset. For enkelte Sogne mangler de originale Indberetninger, men i saadanne Tilfælde kan Ekstrakten benyttes, idet der som sagt, hvor begge Dele findes, er god Overensstemmelse. Det er ikke for alle Herreder, at de meddelte Oplysninger er tilstrækkelige til, at en Fordeling mellem Krone (og Gejstlighed) og Adel lader sig foretage, men dette lader sig dog med nogenlunde Sikkerhed gøre i de i efterfølgende Opstilling medtagne Herreder.

Tabellen viser, at Forholdet mellem Kronens (og Gejstlighedens) og Adelsens Jordegods i de her behandlede vendsysselske Herreder er et lidt andet, end det efter „Stigts Register“ var i Ribe Stifts nørrejydske Herreder. Medens Krone og Gejstlighed tilsammen i de vendsysselske Herreder ejer 37.7 pCt. af det samlede Antal Jordbrug, saa ejede Kronen alene i Ribe Stift omtrent den

¹⁾ D. H. Wulff: Statistiske Bidrag til Vendelbo Stifts Historie i det 16. og 17. Aarh. Aalborg 1872—74.

Jordbrugen Beliggenhed	Kronen og Gejst- ligheden		Adelen		Ialt	Decimanter
	Antal	%	Antal	%		
Kjær Herred.....	193	35.5	350	64.5	543	676
Jerslev „	255	33.6	503	66.4	758	„
Børglum „	205	30.8	460	69.2	665	802
Vennebjerg Herred.....	159	29.8	374	70.2	533	607
Horns „	26	7.4	324	92.6	350	„
Hvetbo „	152	52.6	137	47.4	289	336
Hanherred	349	39.5	535	60.5	884	985
Hillerslev Herred	189	36.1	323	63.9	512	580
Nørre „ (Mors)	233	66.6	117	33.4	350	423
Sønder „	245	55.3	198	44.7	443	588
Ialt:	2006	37.7	3321	62.3	5327	

samme Procentdel, nemlig 37.2 pCt., og sammen med Gejstligheden lagde den der Beslag paa 45.7 pCt. Kun i ét af de vendsysselske Herreder — Hvetbo Herred — samt i de to Herreder paa Mors har Kronen over Halvdelen af samtlige Jordbrug; i de øvrige Herreder er Adelen Indehaver af Flertallet af Jordbrugene. Det er ikke for alle Herrederne, at Decimantantantallet har kunnet konstateres samtidig med Jordbrugsantallet, men hvor nogenlunde nøjagtige Tal i saa Henseende har kunnet lade sig beregne, er Forholdet det, at der paa 4219 Ejendomme bor 4997 Decimanter; det vil med andre Ord sige, at 18.4 pCt. eller omtrent en Femtedel af Jordbrugene hver har 2 Decimanter el. bosiddende Bønder. Det interessanteste ved de vendsysselske Præsteberegnings Opgivelser om Decimantforholdene er imidlertid, at der — dog langt fra for alle Sognes Vedkommende — gives Meddelelser ikke alene om, hvor mange af Decimanterne der henhører til Kronens Gaarde,

hvor mange til Adelen Gaarde — og tilsvarende for Boelene — men hyppigt ogsaa om, hvor mange Gaarde (eller Boel) der bebos af én, af to eller endog af tre Fæstere, og hvor Oplysning i saa Henseende ikke direkte er givet, kan en Fordeling i mange Tilfælde med absolut Sikkerhed gives, som naar det f. Eks. hedder, at Kronen i N. N. Sogn har 25 Gaarde med 26 Decimanter; i saa Tilfælde er det jo givet, at der kun er én Gaard med to Fæstere, idet der bortses fra den Mulighed, at der kan være Fæstere, der hver har mere end én Gaard i Fæste — en Mulighed, som man næppe behøver at regne med for Vendelbo Stifts Vedkommende, hvor der i Indberetningerne gennemgaaende klages over Fattigdom. Hvis der forekom saadanne Tilfælde, vilde de sikkert ogsaa være nævnte i Indberetningerne; men i disse er der kun et eneste Eksempel at henvise til i saa Henseende: I Øsløs Sogn angives det, at en Mand er Besidder af to Boel. — Hvor der derfor i Indberetningerne er angivet saa vel Antallet af Gaarde (og Boel) tilhørende Kronen (eller Adelen) som Antallet af de paa disse Gaarde (eller Boel) boende Decimanter, uden at det er nærmere angivet, hvor mange Jordbrug der har én Decimant, hvor mange der har to o. s. v., er det forudsat, at det højeste Decimantantal paa ét Jordbrug er to, og den Fejl, der derved mulig er begaaet, kan af foran nævnte Grunde ikke være stor, saa meget mindre som det kun er ved faa Sogne, at det for Fordelingens Skyld har været nødvendigt at gøre den nævnte Hypothese. Det er som sagt ikke saa nær alle Sogneberetningerne, der giver brugbare Oplysninger i den her omhandlede Retning. Ved Slutningen af Ekstrakten af Indberetningerne fra Horns Herred er der saaledes skrevet følgende: „Ved

denne forskrevne Herred haver Provsten og Præsterne ikke antegnet, hvor der bor to udi én Gaard eller Boel, af den Aarsag, at saadant saa godt som aarligen kan forandres“. Denne i mere end en Henseende interessante Bemærkning gør det forøvrigt ogsaa sandsynligt, at det var sjældent, at der paa ét Jordbrug fandtes mere end to bosiddende Bønder, da det i den siges, at der ingen Angivelser er om, hvor der boer to — men ikke „eller tre“ — i én Gaard eller Boel. Ikke mindst interessant er Bemærkningen ved sin Antydning af, at Forholdet med flere bosiddende Bønder paa hvert Brug er hyppige Forandringer underkastet; derved bliver det nemlig sandsynligt, at kun én har været den egentlige Fæster, medens de andre har været mere løst knyttede til ham som Medhjælpere, fordi det maaske ikke har været dem muligt at faa fat paa selvstændigt Fæste.

Efter at de med Hensyn til detaillerede Oplysninger om Decimantforholdene ubrugelige Indberetninger er skudt ud, bliver der tilbage Beretninger fra 48 Sogne væsentligst i Hanherrederne, Vennebjerg, Børglum og Kjær Herreder, og Oplysningerne fra disse Sogne er skematisk fremstillet i foranstaaende Tabel. Denne viser, at Forholdet mellem Decimanter og Jordbrug taget under ét for de her behandlede Sogne er det samme, som foran er fundet for alle de behandlede vendsysselske Herreder: ca. 18 pCt. af samtlige Jordbrug har mere end én Decimant hvert. Som man paa Forhaand kunde vente det, viser der sig med Hensyn til Decimantforholdet at være en væsentlig Forskel mellem Gaardene og Boelene, idet 76.4 pCt. og 75 pCt. henholdsvis af Kronens og af Adelsens Gaarde kun har én Decimant hver, medens 92.5 pCt. og 91 pCt. ligeledes henholdsvis af Kronens og Adelsens

Boel har én Decimant hver. To Decimanter har af Kronens og Adelens Gaarde henholdsvis 22.1 pCt. og 22.6 pCt. og af Kronens og Adelens Boel henholdsvis 7.5 pCt. og 9 pCt. Tre Decimanter har kun ét Boel, som hører under Kronen, medens af Gaardene henholdsvis 1.5 pCt. og 2.4 pCt. har tre Decimanter. Der er altsaa, hvilket er ganske naturligt, en udpræget Forskel mellem de større og de mindre Jordbrug, hvad Forholdet med flere bosiddende Bønder paa hvert Jordbrug angaar, og der er ogsaa, men langt fra saa udpræget, en Forskel at konstatere i saa Henseende mellem Kronens og Adelens Jordbrug og det paa den Maade, at det for Krongodsets Vedkommende er sjældnere at finde flere Decimanter paa et Jordbrug, end det er det for Adelsgodsets Vedkommende, og der er maaske nogen Grund til at formode, at Forholdet vilde have vist sig endnu tydeligere, hvis Gejstlighedens Gods havde kunnet udskilles fra Krongodset. Paa den anden Side er det ikke udelukket, at det blot er den Omstændighed, at de jordegne Bønder er henregnede under Kronen, der gør, at Krongodset har færre Decimanter end Adelsgodset, og at denne Forskel helt vilde forsvinde, saafremt man kunde udskille de jordegne Bønder. Nogen sikker Slutning om den foran antydede Forskel mellem Krongodset og Adelsgodset tør man altsaa ikke drage; dertil er Grundlaget — Oplysninger fra kun 48 Sogne — desuden for spinkelt, selv om det Resultat, det giver, i nogen Maade støttes af de Oplysninger, der lod sig uddrage af „Stigts Register“.

Den 26. Juni 1568 udgik der fra Kancelliet Befaling til Bisperne¹⁾ om at lade de under dem sorterende

¹⁾ Rørdam, Kirkelove II, 119.

Herredsprovster affatte „clare Registre“ over, hvor mange Sogne, Herregaarde, Bøndergaarde, Boel og Gadehuse der fandtes i deres Herreder, og over hvem de forskellige Ejendomme tilhørte. Naar Registrerne var affattede, skulde de samles af Bisperne og derefter forseglede indsendes til Kancelliet. Om de i denne Anledning fremkomne Indberetninger fra Herredsprovsterne bemærker Prof. Fridericia¹⁾: „Vi kjende i hvert Tilfælde hidtil fra 1568 kun Angivelserne fra Vendelbo Stift og fra Fuglse Herred paa Laalland“. I Landsarkivet i København findes der imidlertid en Pakke, der er mærket: „Lolland-Falster Stift. Jordebøger, Herredsbøger, og Dokumenter vedrørende Gejstlighedens og Kirkernes Indtægter m. m. Lolland 1568—1717“, og i denne Pakke ligger Registre for Musse og Fuglse Herreder — begge fra Aaret 1568. I en anden Pakke med samme Overtitel, men med Undertitlen: „Falster 1571—1690“ findes et til de andre to svarende Register for Falster-Sønderherred, hvorved dog maa mærkes, at dette sidstnævnte Register er fra Aaret 1571 og derfor maaske ikke affattet i samme Anledning som de andre to.

Registeret for Musse Herred har som Udskrift paa Omslagsbladet: „Musse Herritt i lolandt er XIX Sogneskierker. Anno 1568“ og som Overskrift paa første Blad indeni: „Register offuer Mosse herrit paa Sogne, herregaarde, Kronethiener oc andre Bønder, Bole oc gadehus i huert Sogn findes“; det slutter med følgende Underskrift: „Hans Jürgensenn Sogneprest i Toreby oc proust i Musse herrit i lolandt manu propria mea subscripsi, testorque me bona fide, ex relatu pastorum in hac

¹⁾ Hist. Tidsskr. 6 R. II, 477.

prouincia, hunc catalogum conficisse“, og det giver sognevis nøjagtige Oplysninger om, hvor mange af Jordbrugene i Herredet der er henholdsvis Kronens, Adelen og Gejstlighedens, hvorved det skelner mellem Herregaarde, Bøndergaarde, Boel, Gadehuse og Møller. De jordegne Bøndergaarde er henregnet under Krongodset, men deres Antal er dog nøjagtigt angivet. Registerets Angivelser er skematisk fremstillet i efterfølgende Tabel.

Sogdenes Navne	Kronen				Adelen						Gejstligheden			
	Fæstegaarde	Selvejergaarde	Boel	Gadehuse	Fæstegaarde	Ugedagstjenere	Boel	Gadehuse	Møller	Hovedgaarde	Fæstegaarde	Boel	Gadehuse	Møller
Thoreby	43	49	(3)7	(4)	47	16	4	"	"	1	5	2	"	"
Sakskøbing...	6	4	"	6	39	13	4	3	"	1	1	"	"	"
Vogensted...	"	"	"	"	74	63	"	"	"	1	"	"	"	"
Engestofte...	1	2	"	"	17	13	"	2	"	1	1	"	"	"
Herridslev...	7	11	"	"	30	15	"	"	"	"	3	"	"	"
Breininge...	"	18	"	"	6	"	"	"	"	"	1	"	"	"
Hundseby...	"	8	"	4	12	10	8	1	1	1	38	4	7	1
Taars	21	5	"	5	32	22	"	6	1	1	2	"	"	"
Vignæs	20	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Radsted	"	5	"	"	51	37	"	"	"	1	1	"	"	"
Majbølle	39	"	"	11	24	"	"	4	"	"	9	"	"	"
Øster-Ulslev ..	16	12	1	1	3	"	"	"	"	"	"	"	1	"
Godsted	19	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Vester-Ulslev ..	7	10	5	"	17	"	13	"	"	"	5	"	"	"
Slemminge ...	6	10	"	"	29	"	"	2	"	1	9	"	"	"
Fjelde	"	"	"	"	22	"	"	"	"	"	5	"	"	"
Døllefelde ...	3	"	"	"	14	"	"	1	"	"	2	"	"	"
Musse	"	"	"	"	19	8	"	"	1	1	2	"	"	"
Kjettinge	63	35	"	11	5	"	"	"	"	"	14	"	"	"
Ialt:	251	169	10	49	441	197	29	19	3	9	98	6	8	1

Registeret er saa klart affattet, at der ikke har været nogen Tvivl om Ejendommenes Fordeling over Skemaets

forskellige Rubriker. Kun for Thoreby Sogns Vedkommende har der i saa Henseende været en lille Vanskelighed, idet der her kun er opgivet det samlede Antal, 7, af Kronens Boel og Gadehuse; skønsmæssigt er disse 7 Ejendomme fordelt med 3 og 4 henholdsvis til Boelene og til Gadehusene. Ved Sakskøbing Sogn hedder det i Registeret: „De 6 Gadehuse hør jordegne Bønder till“, og paa lignende Maade er der ved Taars Sogn anført: „De 3 af Kronens Gadehuse hør jordegne Bønder till“.

Af egentlige Bønderjordbrug, herunder indbefattet Fæste- og Selvejergaarde samt Boel, fandtes der efter Tabellen i 1568 i Musse Herred ialt 1004, der fordeler sig mellem Krone, Adel og Gejstlighed med henholdsvis 430, 470 og 104 eller henholdsvis 42.8 pCt., 46.8 pCt. og 10.4 pCt. af det samlede Antal Jordbrug. Herved maa dog mærkes, at de 169 af de under Kronen regnede Jordbrug er Selvejergaarde, og holdes disse for sig selv, reduceres Kronens Andel i Jordbrugene til ca. 25 pCt. eller omtrent Fjerdedelen. Foruden de nævnte 1004 egentlige Bønderjordbrug fandtes der, som Tabellen viser, ialt 76 — formentlig jordløse — Gadehuse og desuden 4 Møller, der maaske skulde henregnes til Jordbrugene, da der antagelig som Regel var et Jordtilliggende til Møllerne; endelig var der ialt 9 Hovedgaarde, der i Registeret nævnes ved Navn, og for hvilke Ejerne ogsaa navngives. Smaajordbrugene — Boelene — udgør et paafaldende ringe Antal, ialt 45 eller kun ca. 4½ pCt. af det samlede Antal Jordbrug, og der er ikke i saa Henseende nogen synderlig Forskel mellem Kronens, Adels og Gejstlighedens Parter. Ogsaa om Antallet af Adels Ugedagstjenere giver Registeret Oplysninger; Adelen ejede som før nævnt 470 Jordbrug, og af disse

var de 197 eller omtrent 42 pCt. besat med Ugedags-tjenere. Fridericia har for Aaret 1662 for Musse Herred beregnet en Række Tal svarende til de i det foranstaaende anførte; en Sammenstilling af disse to Rækker for to forskellige Tidspunkter med et Mellemrum af omtrent 100 Aar beregnede Tal er givet i hosstaaende Opstilling.

	Kronens Jordbrug		Adelens Jordbrug		Geistlig-hedens Jordbrug		Samlet Antal Jordbrug	Adelens Ugedagstjenere	I pCt. af Adelens Jordbrug
	Antal	%	Antal	%	Antal	%			
Efter Registeret 1568..	430	42.8	470	46.8	104	10.4	1004	197	41.9
Efter Fridericia ca. 1662	599	55.6	431	40.1	46	4.3	1076	235	54.5

Det samlede Antal Jordbrug er saaledes i det betragtede Tidsrum vokset med 72 eller omtrent 7.2 pCt. Fordelingen mellem Krone, Adel og Gejstlighed er undergaaet en ikke ringe Forandring til Fordel for Kronen, hvis Jordbrug i Antal er vokset med 169 eller 12.8 pCt. Kronens Udvidelser er i omtrent lige høj Grad sket paa Adelens og paa Gejstlighedens Bekostning, idet disses Jordbrug er aftaget med henholdsvis 6.7 pCt. og 6.1 pCt. Samtidig har imidlertid Adelen taget Revanche paa et andet Omraade: Antallet af dets Ugedagstjenere er til Trods for det mindre Antal Jordbrug, hvorover Adelen i 1662 raader, fra 1568 til 1662 steget med 38 eller fra 41.9 pCt. til 54.5 pCt. af det samlede Antal Adelsjordbrug. Da Registeret for hvert enkelt Jordbrug angiver Navnet paa Ejeren og desuden oplyser, hvilken Hovedgaard Jordbruget hører under, for saa vidt som denne Hovedgaard da er beliggende i Herredet, er det muligt at

beregne dels det samlede Antal Jordbrug i Herredet, der hører til de enkelte Hovedgaarde, og dels hvor mange af disse Jordbrug der er beliggende i samme Sogn som Hovedgaarden, hvortil de hører. Det sidste Tal skulde man vente vilde blive lig med Antallet af de i Registeret angivne Ugedagstjeneres Jordbrug, men det viser sig, at Antallet af Jordbrug i de Sogne, hvori Hovedgaardene er beliggende, er 211, medens det i Registeret opgivne Antal Ugedagstjenere var 197; der er altsaa en Forskel af 14, hvilken Forskel naturligvis kan skyldes Forglemmelser ved Angivelserne af Ugedagstjenernes Antal; der er jo i hvert Fald ikke nogen Anledning til at tro, at de skattefri Ugedagsbønders Antal skulde være mindre end det Antal Fæstebønder, der boede indenfor de Sognegrænser, hvor ogsaa Hovedgaardene, hvortil de hørte, var beliggende.

De i Herredet liggende Hovedgaarde er: I Thoreby Sogn Fuglsanggaard, i Sakskøbing Sogn Orebygaard, i Vaabensted Sogn Nielstrup, i Engestofte Sogn Engestofte, i Hunseby Sogn Aarsemarke, i Taars Sogn Berridsgaard, i Radsted Sogn Krenkerup, i Slemminge Sogn Nørregaard og i Musse Sogn Bramslykke. Ejerne er i den angivne Rækkefølge: Erik Rud, Christoffer Gøye, Albret Okse, Peder Huitfeld, Axel Urne, Fru Øllegaard Trolle, Fru Anna, 2: Fru Anna Rosenkrantz, Enke efter Albert Gøye (jfr. Biogr. Leks.), Fru Karen Gyldenstjerne og Mogens Eriksen (Mormand), og til Hovedgaardene laa af Herredets Jordbrug henholdsvis 35, 44, 88, 28, 21, 26, 85, 12 og 18 og deraf var beliggende i samme Sogn som Hovedgaardene 20, 18, 63, 13, 18, 22, 37, 9 og 11.

Af samtlige de i Herredet beliggende Jordbrug, der hører til Herredets Hovedgaarde, ligger altsaa de 211

eller 59.1 pCt. i de Sogne, hvori Hovedgaardene er beliggende, medens Resten, 146 eller 40.9 pCt., er spredt over den øvrige Del af Herredet. — Som vi foran har set, var det samlede Antal Adelsjordbrug i Herredet ialt 470; de 357 hører under Herredets Hovedgaarde, og Resten 113 ejes af Adelige, der er bosiddende udenfor Herredet. Registeret nævner som saadanne adelige Ejendomsbesiddere: „Jacob Brokkenhusis Frue, Fru Susanne til Nackebüll, Fru Karin Bøllis til Hyllerop, Oluf Mouritzen til Clausholm, Mogens Falster til Bellinggaard, Fru Ide til Schiersiø, Jomfru Sophie til Nesbygaard, Jørgen Lykke til Taastrup, Fru Ide til Nygaard, Fru Dorithee til Flemstofte, Fru Margrethe til Rullerup, Fru Inger Jørgen Bradis til Sølstedgaard, Ejler Ulfeldts Søster, Iver Lange til Assertorpe, Oluf Stiisen til Tvedt, Axel Juel i Jylland, Niels Juel til Aabierrig, Fru Karin Anders Gjøs til Kjelstrup, Claus Daa, Margrethe Banner, Mogens Gaadske, Hr. Christen udi Fuelse, Otte Krumpen, Fru Elseby, Jørgen Rud og Erik Mogensen“. Navnelisten giver et godt Begreb om det adelige Bøndergodsens Spredthed.

Registeret for Fuglse Herred betegner sig paa Omslaget som: „Ett clart Regiister paa alle Sogner, Herregaarde, Bøndergaarde, Boell oc gadehus, huor mange de ere, oc huem de tiilhøre, udi Fuelse herrid udi lolandtt. Desligeste paa Fæøø, Femøø oc Askøø Sogner, Boel oc gadehus, efter Kgl. Maj., wor naadigste Herres befallning, optegnett veed Prousten Jørgen Christiernsøn ij samme sted den XXI dag Julij Aar MDLXVij till windsbyrdtt mett egen haandt“. Forøvrigt giver Registeret Oplysning om de samme Forhold i Fuglse Herred, som det foran omhandlede Register behandlede for Musse Herreds Ved-

kommende; dog bemærkes det, at der ikke for Fuglse Herred direkte er givet Oplysninger om Ugedagstjenernes Antal, hvorfor man indirekte maa slutte sig til dette; heller ikke nævnes der noget som helst om jordegne Bønder, men heraf at slutte, at der ingen saadanne har været i Fuglse Herred, gaar ikke an. Efter Angivelserne i Registeret for Musse Herred fandtes der i dette Herred mange Selvejere, og det er da meget usandsynligt, at der i Naboherredet med iøvrigt samme Forhold slet ingen Selvejere skulde findes; i Musse Herred var deres Antal angivet, men de var forøvrigt henregnet under Kronens Besiddelser; det ligger da nær at antage, at noget lignende har været Tilfældet for Fuglse Herreds Vedkommende, saa meget mere som Kronens Andel af samtlige Jordbrug her er særlig stor, nemlig ca. 50 pCt.

Ved Fordelingen af Jordbrugene under de forskellige Ejerklasser er Maribo Klosters gods regnet under Gejstligheden. Maribo Kloster blev nemlig ikke ved Sækularisationen i 1538 inddraget under Kronen, men blev — indtil 1621, da det lagdes til Sorø Akademi — bestaaende som adeligt Frøkenkloster d. v. s. som Stiftelse; derimod er Halsted Klosters Gods regnet som Krongods, idet dette Kloster inddroges 1538. Til Gejstlighedens Gods er forøvrigt her som foran regnet Hospitalsgods, -Kapitelgods og Præstegaarde.

I Fuglse Herred fandtes altsaa i 1568 ialt 854 egentlige Bønderjordbrug, der fordelte sig mellem Krone, Adel og Gejstlighed med henholdsvis 428, 240 og 186 eller 50.1 pCt., 28.1 pCt. og 21.8 pCt. af det samlede Antal. Desuden fandtes 168 Gadehuse, hvoraf de 100 tilhørte Kronen, og 7 Hovedgaarde, der alle tilhørte Adelen. Som allerede nævnt giver Registeret for Fuglse Herred

Sognets Navn	Kronen			Adelen				Gejstligheden		
	Bøndergaarde	Boel	Gadehuse	Hovedgaarde	Bøndergaarde	Boel	Gadehuse	Bøndergaarde	Boel	Gadehuse
Østofte	18	12	9	"	20	1	1	12	84	17
Hillested	4	7	3	"	13	"	"	2	25	2
Horeby	13	1	2	"	13	"	"	1	2	"
Bursø	3	"	"	"	9	1	3	2	14	4
Krønge	"	15	2	"	1	"	"	1	"	"
Fuglse	17	10	3	1	14	2	3	2	"	"
Torslunde	6	"	1	"	8	5	2	2	"	"
Errindlev	14	15	4	1	26	"	2	2	"	2
Olstrup	4	4	4	1	12	"	1	"	"	"
Taagerup	8	"	3	1	10	15	9	4	5	"
Rødby	14	37	25	"	6	"	1	6	"	"
Ringsebølle	1	4	"	"	5	5	"	1	"	"
Sædinge	2	17	5	1	1	8	1	"	"	"
Nebbelunde	8	5	3	"	17	3	"	3	"	3
Tirsted	23	"	5	1	4	10	"	4	3	1
Skørringe	9	"	3	"	2	8	6	2	3	"
Torpe	14	5	5	"	6	"	2	4	1	"
Aageby	1	3	"	1	"	15	8	"	1	"
Askø, Fejø, Femø og Vejrø	"	134	23	"	"	"	"	"	"	"
Ialt:	159	269	100	7	167	73	39	48	138	29

ingen direkte Oplysninger om Ugedagstjenernes Antal, men da det er opgivet, hvor mange Jordbrug — beliggende i samme Sogn som Hovedgaardene — der hører under disse, kan man heraf slutte sig til det omtrentlige Antal af Adelen's skattefrie Ugedagstjenere.

Herredets Hovedgaarde er: Kierstrup i Fuglse Sogn, Kielstrup i Errindlev, Olstrupgaard i Olstrup, Højbygaard i Taagerup, Sædinggaard i Sæding, Tosterup i Tirsted og Aalstrup i Aageby; Ejerne er: Henning Gøye, Karine

Walkendrop, Erik Pors og Anna Rosenkrantz, Otte Krompen, Mads Eriksen, Jørgen Lykke og Erik Grubbe. Til Hovedgaardene laa af Herredets Jordbrug 15, 22, 6, 25, 6, 16 og 17 og deraf i samme Sogn som Hovedgaarden 7, 18, 0, 19, 1, 7 og 15.

Herefter skulde Ugedagstjenernes Antal i Fuglse Herred have været mindst 67. Foruden de anførte 7 Hovedgaarde fandtes der efter Registerets udtrykkelige Angivelser ingen i Fuglse Herred i 1568. Efter Traps Danmark III, 221 skal der imidlertid i Nebbelunde Sogn have ligget en Sædegaard, Danstedgaard, der forøvrigt eksisterer endnu. I Følge Trap nævnes i 1567 en Jørgen Daa til Dansted, og i Registeret fra 1568 optræder en Jørgen Daa — formentlig altsaa den samme som af Trap nævnte — som Ejer bl. a. af 6 Boel i Sædinge Sogn, der dengang var Hovedsogn, medens Nebbelunde var Anneks; det omvendte er nu Tilfældet; de 6 Boels Indehavere skulde derfor maaske regnes med til Ugedagstjenerne, hvis Antal i saa Tilfælde vilde komme op paa 73. For 1662 angiver Fridericia Ugedagstjenernes Antal i Fuglse Herred til 120. Som Eksempler paa Sameje af Bønderjordbrug kan anføres, at Registeret siger, at Albret Oxe og Fru Anne Rosenkrantz „tilhobe“ ejer 3 Gaarde i Nebbelunde Sogn, hvor Albret Oxe og Christopher Gøye ligeledes „tilhobe“ ejer ét Boel. Der kan ogsaa fra Registeret hentes Eksempler paa, at en Bonde kunde bo sammen med en Adelig paa en Hovedgaard; saaledes siges det om den i Olstrup Sogn liggende Hovedgaard, Olstrupgaard, at den „heder Oulstrop gaardtt oc hør halffpartten Erich Pors till, som boer der ij, oc halffpart frue Anne Rosenkrantz, oc boer en bonde der udi“. Som Ejere af de 133 i Fuglse Herred beliggende, men ikke

under de ligeledes der beliggende 7 Herregaarde hørende Jordbrug, nævner Registeret: „Erik Rud, Albret Okse, Oluf Stiisen, Iver Lange, Knud Steensen, Christopher Gøye, Hans Norbye, Fru Ide, Jørgen Grubbe, Johan Friis, Eskild Gøye, Claus Huitfeldt, Mogens Gøye, Oluf Mouritzen, Absalon Gøye, Herluf Skave, Erik Walkendorf, Fru Øllegaard, Fru Elseby i Falster, En Frue udi Siellandt, Fru Ides Børn, Fru Tale, Jomfru Margrethe, Peder Huitfeldt, Jørgen Daa, Fru Elline Okse, Fru Susanne, Holger Rosenkrands, Hans Lauritzen og Christopher Eriksen“. Atter et talende Vidnesbyrd om Bøndergodsets daværende Spredthed.

Det tredje Register, der her skal behandles, er det fra Falster Sønderherred. Det har paa Omslaget følgende Paategning: „Thette er Register paa the Sogner oc byer i Sognerne som liger i Sønderherritt i Falster oc paa Geitzør 1571“, og det slutter med følgende Paategning: „Jeg Per Seurenson bekiender mett thenne mijn egen hand, att jeg haffuer selff schreffuitt thette for^{ne} mett mijn egen hand oc haffuer wedt ij mend aff huer by i huertt Sogn udgranskitt bode i Sønderherrit oc paa Gedtzør om Herregorde, bondegorde, Gordseder eller Boel oc Gadehus mett thett flittigste, oc haffuer ther hoss weritt Sogneprestherne huer aff sitt Sogn, tho undertagitt som icke wilde kome. 1572“. Registeret giver færre Detailler end de to for Musse og Fuglse Herreder; det giver ingen Oplysninger om Selvejerbøndernes eller Ugedagstjenernes Antal, og det skiller ikke Boelene ud fra de øvrige Bønderjordbrug; det angiver i Virkeligheden kun Antallet af Bøndergaarde, Ladegaarde, Herregaarde og Gadehuse, men det har — ligesom de to andre Registre — en nøjagtig Angivelse af, hvor

mange af Ejendommene der tilhører Kronen, Adelen og Gejstligheden. Ligeledes kan man ved dets Hjælp fastslaa, hvor mange af Herredets og hvor mange af Sognets Jordbrug der hører under de 4 i Herredet beliggende Hovedgaarde, hvis Ejere er navngivne.

Sogdenes Navn	Kronen			Adelen			Gejstligheden		
	Bøndergaarde	Gadehuse	Ladegaarde	Bøndergaarde	Gadehuse	Hovedgaarde	Bøndergaarde	Gadehuse	Ladegaarde
Søstofte	6	4	"	8	2	"	22	"	"
Horbelev	31	2	"	46	"	1	12	"	"
Aastrup	46	5	"	29	5	"	17	1	"
Karleby	16	2	"	2	"	"	2	"	"
Horeby	7	1	"	13	1	"	6	"	"
Ørslev	14	1	"	10	"	"	7	"	"
Idestrup	52	5	1	20	3	"	22	1	1
Falkerslev	6	"	"	37	1	1	2	"	"
Sdr. Kirkeby	6	"	"	29	"	1	3	"	"
Sdr. Alslev	3	"	"	19	2	1	2	"	"
Wegerløse	61	5	"	24	"	"	12	"	"
Skjelby	50	1	"	1	"	"	5	2	"
Gedesby	49	"	1	"	"	"	5	"	"
Ialt:	347	26	2	238	14	4	117	4	1

Der fandtes altsaa efter Registeret i 1571 i Falsters Sønderherred ialt 702 Bønderjordbrug, der fordelte sig mellem Kronen, Adelen og Gejstligheden med henholdsvis 347, 238 og 117 eller 49.4 pCt., 33.9 pCt. og 16.7 pCt. af det samlede Antal; desuden var der ialt 44 Gadehuse, hvoraf de 26 var Kronens, 4 Hovedgaarde og 3 Ladegaarde.

De 4 Hovedgaarde var: Bønned i Horbelev Sogn, Bellinggaard i Sdr. Kirkeby, Korselitze i Sdr. Alslev og

Skjørringegaard i Falkerslev; Ejerne var: Sidsel Knud Pedersens, Mogens Falster, Fru Øllegaard Walkendorf og Eskil Gøye, og til Gaardene laa af Herredets Jordbrug 53, 15, 28 og 19, hvoraf 24, 5, 13 og 7 i samme Sogn som Hovedgaardene.

Minimumsantallet af Ugedagstjenere skulde altsaa være 49. Fridericia har 4 Ugedagstjenere for Aaret 1662, men da var Adelens Jordbrug i dette Herred ogsaa svundet ind til 28, en Følge af det kendte Forhold, at Falster var kommet til at tjene danske Enkedronninger som Livgeding. —

Til Slut skal blot nævnes, at der — ligeledes i Landsarkivet i København — findes en Jordebog for Lollands Nørre Herred, der giver et lille Bidrag til Bestemmelsen af Jordbruges Antal i det nævnte Herred paa omtrent samme Tidspunkt som de tre foran gennemgaaede Registre refererer sig til. I den omtalte Jordebog er nemlig for Aaret 1571 opgivet en Decimantliste, der ser saaledes ud:

Sandby Sogn.....	92	Decimanter
Kjøbelev "	84	"
Vindeby "	42	"
Utterslev "	86	"
Horslunde "	150	"
Birket "	92	"
Halsted "	93	"
Aunede "	29	"
Herredskirke Sogn	30	"
Branderslev "	43	"
Nakskov "	10	"
Løjtofte "	19	"

Ialt.. 770 Decimanter.

Gaar man ud fra, at Decimantallet omtrent svarer til Jordbruges Antal, hvilket for Lolland-Falsters Vedkommende næppe vil være meget urigtigt, da det her sikkert — i Modsætning til hvad Tilfældet var f. Eks. i Jylland — var sjældent, at der boede to Decimanter paa samme Ejendom, saa skulde der altsaa i 1571 have været omkring 770 Bønderjordbrug i Lollands Nørre Herred. Til Bestemmelse af Antallet af samtlige Jordbrug paa hele Lolland-Falster omkring Aar 1570 mangler der da herefter kun Data fra Falsters Nørreherred og fra Lollands Sønderherred, men for disse to Herreder har det desværre vist sig umuligt at finde Oplysninger.
